

VICENT J. ESCARTÍ & RAFAEL ROCA (eds), *En los márgenes de la historia: marginales y minorías*, Libros Pórtico, Saragossa, 2021, 305 p. ISBN: 978-84-7956-208-3

Fruit dels congressos «Als marges de la història: biografies invisibles en textos oblidats (ss. xv-xvi)», i «Proscrits, marginats i minories a la Corona d'Aragó (ss. xv-xviii). Textos i vides», celebrats a la Universitat de València els anys 2019 i 2020, i també amb aportacions dels simposis internacionals que la Universitat d'Alacant —a la seua seu de la Nucia— i l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa-IVITRA han dedicat al tema —i entre els quals destaquen «Delits prohibits: sexe, erotisme, bellesa, estètica, gaudi, dret, pecat i prohibició. Un esguard segons els clàssics, l'etnopoètica, la història i la lingüística de corpus» i «Marginats, marginals i minories», dirigits pel professor Dr. Vicent Martines—, és el volum que comentem ara, i que, publicat per Libros Pórtico (Saragossa, 2021), acaba d'aparéixer, a cura de Vicent J. Escartí i Rafael Roca Ricart. El conjunt de textos reunits en aquesta miscel·lània són catorze estudis que tracten diferents qüestions de les èpoques medieval i moderna, i han sigut elaborats per investigadors i investigadores procedents de diverses institucions acadèmiques.

El primer treball que s'inclou és obra de Vicent Josep Escartí i porta per títol «Amores difíciles y amores marginados: Sobre el amor y la escritura en la Valencia medieval» (pp. 9-28). Partint de l'obra de Luigi Da Porto, *Giulietta e Romeo*, Escartí fa un recorregut per diverses obres de la literatura catalana medieval i alguns documents de l'època que permeten comprovar com les passions concebudes per l'autor italià troben la seua correspondència en les obres medievals de les terres de llengua catalana, incloent-hi situacions difícils i ariscades per als amants, que els conduïen a extrems, a vegades, de marginació dins la societat.

El segon text és de María Luz Mandingorra i es titula «A la *putanesca*. San Vicente Ferrer y la figura de la prostituta» (pp. 29-47), i ens mostra que, encara que el famós predicador valencià no va prestar una atenció especial a la

prostitució com a fenomen social, els seus sermons inclouen moltes al·lusions a les prostitutes. Mandingorra, així, analitza la forma en què sant Vicent concebia aquelles dones i es constata que eren vistes com un gran problema moral per a la societat.

En tercer lloc, Gabriel Ensenyat, amb el treball «Los pobres, unos marginados necesarios de cara al más allá» (pp. 49-78), se centra en l'illa de Mallorca com a exemple d'una pràctica que es troba arreu i que consistia a contemplar la pobresa en el món medieval com un mal necessari per a alimentar les ànimes dels rics que, a través de fundacions hospitalàries, donacions piadoses i altres accions de tipus social, podien guanyar el cel.

En la següent aportació, titulada «Y deliberó de vivir como judío. Y se fuesse donde no lo conociessen y viviesse como judío. Exilios y conversiones en el Mediterráneo en la segunda mitad del siglo xv y principios del siglo xvi, a través de la documentación inquisitorial» (pp. 79-101), Juan Antonio Barrio, analitza les rutes de l'exili i les conversions religioses dels jueus espanyols entre la segona meitat del segle xv i principis del xvi, a través dels testimonis fets davant el Tribunal de la Inquisició de València.

En cinqué i sisé lloc, trobem el treball d'Arantxa Llàcer, que s'ocupa de «Los condenados que rescató la memoria: sobre los actos de justicia en la Valencia del siglo xvi» (pp. 103-117), un estudi en el qual s'exposen les circumstàncies més conflictives de la monarquia hispànica entre els segles xv i xvi, així com la particular representació d'aquestes circumstàncies en la societat valenciana; i el text d'Alejandro Llinares, que amb el títol «El escepticismo frente a la brujería: una aproximación a la caza de brujas en Cataluña» (pp. 119-140), analitza les principals línies historiogràfiques sobre la bruixeria, i també, com es va desenvolupar a Catalunya la repressió de les bruixes i el debat entre els escèptics i els que creien en el poder maligne de les bruixes. És a dir, entre els partidaris de detindre els assassinats d'aquelles dones i els que advocaven per intensificar la repressió contra elles com a mitjà per a lluitar contra el diable, en els segles xvii i xviii.

Amb el treball titulat «Amor entre mujeres en la documentación inquisitorial del tribunal de Valencia» (pp. 141-149), Albert Toldrà, tracta un tema

poc conegut: se centra en el lesbianisme, un dels *pecats* perseguits per la Inquisició, encara que no tan feroçment com l'homosexualitat masculina. Així i tot, malgrat el silenci social sobre aquelles dones, en la documentació inquisitorial de la cort de València en els segles XVII i XVIII, i en contextos socials molt diversos, sorgeixen diverses referències que constaten les relacions sexuals lèsbiques.

Tot seguit trobem quatre estudis que s'ocupen de biografies específiques. El primer, obra de Carmel Ferragud, porta per títol «Joan Aznar, de médico del hospital a prohombre de Alzira (Reino de Valencia) a finales de la Edad Media» (pp. 151-169), i mostra que el prestigi aconseguït gràcies a l'exercici de la medicina permetia, sovint, obtindre una bona promoció social. Com es veu en el cas del doctor Aznar, que rebé el títol de donzell i va iniciar una carrera política que el va portar a ocupar diversos càrrecs municipals.

El segon estudi d'aquest bloc, es titula «El corsario Alí Caix, o la resistencia de los moriscos valencianos a la represión inquisitorial española» (pp. 171-187), i el seu autor és Abel Soler. Ací es pot veure com després de decretar en 1525 la conversió forçosa dels musulmans valencians a la fe catòlica, la monarquia hispànica va combatre la seua resistència recurrent a una dura repressió militar i inquisitorial. Alguns d'aquells perseguïts optaren per fer-se pirates i es desplaçaren a l'Imperi otomà. En concret, Soler ens mostra el cas d'Abdal·là Alí Caix, cremat a València per la Inquisició espanyola en 1576 i que va ser convertit en màrtir de l'islam, per aquella condemna.

La tercera d'aquestes aproximacions a biografies concretes és obra de Jacob Mompó, i ens mostra una època en què les relacions homosexuals eren clandestines i castigades per les autoritats. A través de l'estudi titulat «Amistad, deseo y prostitución. El caso de Luis Ramón y Carlos Charmarinerro (s. XVII)» (p. 189-210), Mompó ens explica com el sicilià Charmarinerro tenia relacions de sodomia amb diversos xics als quals pagava pels seus serveis. Un d'ells, el jove Martiniano, va anar voluntàriament a la cort i va confessar les relacions íntimes que mantenia amb Carlos. Entre els amants d'aquest darrer es trobava Luis Ramón, sobre el judici del qual el treball aporta parts substancials que ens ajuden a comprendre el desenvolupament d'aquell procés judicial contra els sodomites.

Tancant el grup de les biografies personals, trobem l'estudi de Verònica Zaragoza, titulat «Gertrudis de Anglesola (1641-1727): escritura, autoridad e integraci3n ciudadana desde los márgenes» (pp. 211-233), i que és una anàlisi que estableix com l'escriptura epistolar va permetre a aquella dama, construir-se una determinada identitat i assolir una posici3n d'autoritat espiritual i social. Les cartes d'aquesta monja no s'han conservat més enllà d'alguns fragments transmesos per la seua hagiografia impresa. Però, malgrat tot, la investigadora analitza la perspectiva que ofereixen alguns d'aquells fragments conservats.

Tot seguit, ens trobem dos treballs que se centren en la marginalitat, encara que des d'òptiques ben diferents. El primer porta per títol «La *Canción de la cruzada contra los albigenses* y el relato del proceso de convertirse en marginados en casa propia: los condes de Toulouse y el conde de Provenza» (pp. 235-268), i és obra de Vicent Martines, que analitza la croada contra els albigesos (o càtars) com una *santa* guerra de conquesta i annexi3n d'Occitània per part de la corona francesa en la qual els vençuts van ser desposseïts, marginats i/o exiliats en aplicaci3n del dret de conquesta. Al remat, el comte de Tolosa, Ramon VI, i el seu fill, Ramon VII, van ser considerats rebels per defensar el seu propi país davant la croada i, posteriorment, ja derrotats, van ser purgats i marginats.

El segon treball d'aquest bloc, «*Transmedia storytelling* que reporta y supera casos de marginados. Clásicos como muestra de didáctica y psicología social para la superaci3n personal» (pp. 269-292) és degut a la col·laboraci3n de Rosabel Martínez-Roig, Diego Gavilán-Martín i Gladys Merma-Molina. Des del camp de la pedagogia social i la psicologia, l'estudi s'ocupa d'algunes de les claus de la narraci3n d'històries com a estratègia per a fer sorgir l'emoci3n i la persuasi3n dels receptors i se centra en alguns casos d'històries de persones que vivien al marge de la societat, de personatges que van ser condemnats a l'ostracisme. El treball, doncs, se centra en els autors exiliats de tots els temps, en personatges condemnats a l'infern o al purgatori, o privats de llibertat, castigats sense ra3, violats i mutilats, assassinats i cremats.

En últim lloc es troba un treball sobre hist3ria de l'art, de Francesc Grannell, amb el títol «Una iconografia del *otro* en el retablo de san Jorge del Cen-

tenar de la Ploma» (pp. 293-305), en què es fa una anàlisi iconogràfica particular de la imatge dels sarraïns. I per a això, s'examinen les representacions que s'adhereixen als patrons iconogràfics del sarraí amb l'objectiu d'explicar la seua raó de ser a través del context social. Uns patrons que es van emprar per a modificar les identitats històriques dels individus que van dur a terme actes mesquins contra el poble cristià que es considera sagrat.

Comptat i debatut, el recorregut que se'ns proposa en aquest magnífic volum i amb les brillants aportacions dels seus autors, és clarament una bona mostra del que poden oferir, encara, les investigacions que se situen en les zones perifèriques de la història i, en general, de la cultura.

ALBERT PERPINYÀ PUIG
Universitat de València
perpipuig@gmail.com